

17. juni 2015.

LANZAROTE KOMITET

Komitet država potpisnica Konvencije Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zloupotrebe (T-ES)

.....

Mišljenje o članu 23. Lanzarote konvencije i njegovo obrazloženje

Traženje djece u cilju seksualnog iskorištavanja putem informacionih i komunikacionih tehnologija (vrbovanje)

Kao što je usvojio Lanzarote komitet 17. juna 2015. godine.

MIŠLJENJE

1. Imajući u vidu da djeca sve više koriste informacione i komunikacione tehnologije za komunikaciju i uspostavljanje odnosa, što ih može, u nekim slučajevima, dovesti u kontakt sa seksualnim prestupnicima;
2. Priznajući da je internet stvorio potpuno nove mogućnosti za seksualne prestupnike da ciljaju, vrbuju i naškode djeci;
3. Podsjećajući da član 23. Lanzarote konvencije traži od Država potpisnica da kriminalizuju prijedlog odrasle osobe da se sastane sa djetetom u cilju izvršenja nezakonite seksualne radnje protiv njega ili nje. Ova namjera je organizovana i izražena preko informacionih i komunikacionih tehnologija i mora da bude potkrijepljena i materijalnim radnjama koje vode ka održavanju takvog sastanka;
4. Podsjećajući da se seksualne aktivnosti smatraju nezakonitim kada ih upražnjavaju odrasle osobe sa djetetom koje nije dostiglo zakonsku dob za seksualne aktivnosti, što je određeno nacionalnim zakonodavstvom i različito je za Države potpisnice Lanzarote konvencije;
5. Napominjući da djeca koja traže drugu djecu sa seksualnom namjerom nisu obuhvaćena članom 23;
6. Napominjući takođe da „traženje djece u cilju seksualnog iskorištavanja“ spada u praksu koja je više poznata kao „vrbovanje“;
7. Zabrinuti da, dok online vrbovanje može dovesti da odrasla osoba predloži da se vidi sa djetetom lično sa namjerom izvršenja seksualnog krivičnog djela, takođe je moguće da se seksualno krivično djelo izvrši isključivo online, na koji način se takođe nanosi šteta djetetu;
8. Imajući na umu da djeca mogu biti izložena nekim od istih rizika i online kao i offline, bilo da su nagovorena da se uključe u stvarno ili simulirano eksplicitno seksualno ponašanje, bilo da su regrutovana ili prisiljena da učestvuju u pornografskim predstavama;
9. Napominjući da, ako je seksualno zlostavljanje djeteta počinjeno isključivo online, nema materijalnih činjenja koja vode do sastanka lično, što predstavlja konstitutivni element krivičnog prekršaja definisanog članom 23;
10. Šta više, s obzirom da, manipulisanje djetetom odgovara procesu koji je ponekad izuzetno težak za otkrivanje pošto se motivacija prekršioca može promijeniti tokom interakcije i specifično ponašanje vrbovanja koje možda nije postojalao na početku;
11. Zabrinuti da djela koja vode seksualnom zlostavljanju koja su počinjena isključivo online možda neće biti na pravi način prepoznata kao krivična djela i iz toga razloga mogu ostati nekažnjena;
12. Priznajući da istraživanje interakcije koja se desila online, koja može a i ne mora rezultirati u sastanak između odrasle osobe i djeteta, pokreće mnoga pitanja;
13. Imajući na umu da hitnost slučajeva gdje odrasli traže djecu online može privući veliku medijsku pažnju i da ovo može svoriti utisak da državne vlasti ne preduzimaju odgovarajuće radnje i izražavajući zabrinutost da je „Anti-pedofil aktivizam“ imao za cilj pronalaženje i objelodanjivanje navodnih seksualnih počinitelja izvan granica pravnog procesa;

Komitet smatra da:

14. Nezakonita ponašanja prema članu 23. jesu djela koja vode u seksualnu zloupotrebu djeteta koje nije doseglo zakonsku dob za seksualne aktivnosti (član 18&1.a) kao i proizvodnju dječije pornografije (član 20&1.a).
15. Član 23. Lanzarote konvencije ne traži da krivična djela gore pomenuta budu zaista i počinjena nego ima za cilj kriminalizaciju pripreme odrasle osobe da počini krivično djelo.
16. Država može razmotriti podršku organima vlasti na sprečavanju izvršenja seksualnih krivičnih djela koja se odnose na djecu, uključujući online vrbovanje, preko informacionih i komunikacionih tehnologija.
17. Podstrekavanje djece preko informacionih i komunikacionih tehnologija ne mora se realizovati i ličnim susretom. To može ostati i online, a i pored toga može nanijeti ozbiljnu štetu djetetu.
18. Iako se član 23. odnosi samo na proizvodnju dječije pornografije (član 23. upućuje na član 20&1.a), Države potpisnice se podsjećaju da odredbe Konvencije pokrivaju i druga nezakonita kriminalizovana ponašanja koja mogu da se dese online:

Član 20&1 Konvencije takođe kriminalizuje namjeru:

- b. nuđenje ili stavljanje na raspolaganje dječije pornografije
- c. distribuiranje ili prenos dječije pornografije
- d. pribavljanje dječije pornografije za sebe ili neku drugu osobu
- e. posjedovanje dječije pornografije
- f. svjesno pribavljanje mogućnosti pristupa, pomoću informacionih i komunikacionih tehnologija, dječijoj pornografiji

Član 21&1 Konvencije kriminalizuje sljedeće vidove namjernog ponašanja:

- a. angažovanje djeteta da učestvuje u pornografskim predstavama ili navođenje djeteta da učestvuje u takvim predstavama;
- b. primoravanje djeteta da učestvuje u pornografskim predstavama ili ostvarivanje zarade ili neki drugi vid iskorišćavanja djeteta u takve svrhe;
- c. svjesno prisustvovanje pornografskim predstavama u kojima učestvuju djeca;

Član 22. Konvencije kriminalizuje namjerno navođenje, u seksualne svrhe, djeteta da bude svjedok seksualnog zlostavljanja ili seksualne aktivnosti, čak i ako ono samo ne mora u tome da učestvuje.

Član 24&2. Konvencije ustanovljava kao krivično djelo, izvršeno sa predumišljajem, pokušaj izvršenja krivičnog djela ustanovljenog u skladu sa ovom Konvencijom.

19. U svjetlu poteškoća i pitanja gore pomenutih, zahtjevi u vezi sa članom 23. Lanzarote konvencije možda ne zadovoljavaju današnje i, što je još važnije, izazove sutrašnjice, u odnosu na online vrbovanje.
20. Cjelokupni fenomen online vrbovanja razvija se paralelno sa razvojem informacionih i komunikacionih tehnologija. Njegovo razumijevanje ne treba ograničiti na to kako se online vrbovanje dešavalo u vrijeme kada je rađena Konvencija nego ga treba razumijeti i baviti se njime prema tome kako se ono izvodi danas i kako bi se moglo vršiti sutra. Pošto ne postoji statička definicija

- za online vrbovanje, Države potpisnice treba da razmišljaju o proširenju kriminalizacije i na djela kada seksualno zlostavljanje nema za posljedicu lični sastanak, nego je zloupotreba počinjena online.
21. Odgovornost za istraživanje i procesuiranje online vrbovanja treba da ostane na vlastima za provođenje zakona i krivično pravnog sistema. Kada je svrsishodno, pomoć se može potražiti i kod odgovarajućih nevladinih organizacija, ali ni one niti javnost ne mogu de facto preuzeti ulogu agencije za provođenje zakona.
  22. U tom smislu, Države potpisnice trebaju, bez prejudiciranja nacionalnog zakonodavstva, osigurati da publikovanje privatnih informacija o navodnim seksualnim prekršiocima nije dozvoljeno.
  23. Kako bi istraga i procesuiranja online vrbovanja bila efikasna, potrebno je osigurati da obuka i izvori budu dostupni svim tijelima odgovornim za istraživanje slučajeva, procesuiranje počinioca i zaštita žrtava online vrbovanja.
  24. Civilno društvo takođe ima ključnu ulogu u zaštiti djece i mladih koji su bili žrtve seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja. I u ove svrhe treba izdvojiti odgovarajuća sredstva.
  25. Djecu treba naučiti da uživaju u prednostima informacionih i komunikacionih tehnologija. Djecu treba učiti o rizicima i opasnostima povezanim sa digitalnim svijetom, posebno sa onim koje stvara povećana seksualizacija društva. Mogućnosti i rizici koje pružaju informacione i komunikacione tehnologije treba uključiti u sve nastavne planove i programe.

OBJAŠNJENJE

1. Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zloupotrebe, u daljem tekstu „Lanzarote konvencija“, bila je prvi međunarodni instrument koji kriminalizuje traženje djece u seksualne svrhe preko informacionih i komunikacionih tehnologija (ICT).

Član 23: Traženje djece u seksualne svrhe

„Svaka strana preduzeće sve neophodne zakonske ili druge mjere da bi kriminalizovala prijedlog koji odraslo lice s namjerom uputi, koristeći informacione i komunikacione tehnologije, djetetu koje još nije doseglo uzrast naveden u primjeni člana 18. stav 2, radi izvršenja bilo kog krivičnog djela određenog u skladu sa članom 18. stav 1.a. ili članom 20. stav 1.a, protiv njega ili nje, ako je taj prijedlog proučen i materijalnim radnjama koje vode ka održavanju takvog sastanka.“

Objašnjenja:

155. Član 23. uvodi novi prekršaj u Konvenciju koji nije prisutan u drugim postojećim međunarodnim instrumentima na ovom polju. Nagovaranje djece u seksualne svrhe više je poznato kao „vrbovanje“. Pregovarači su smatrali da je to ključno za Konvenciju da naglasi skorašnju, ali pojavu koja je u nevjerovatnom usponu, da se djeci seksualno nanosi šteta prilikom susreta sa odraslom osobom sa kojom su se u početku upoznala u sajber prostoru, određenije u internet igraonici ili preko igrica.

156. Izraz „vrbovanje“ se odnosi na pripremu djeteta za seksualnu zloupotrebu koja je motivisana željom za korištenjem djeteta za seksualno zadovoljavanje. To može da uključuje sklapanje prijateljstva sa djetetom, često na način da se odrasla osoba pretvara da je mlada osoba, uvlačenjem djeteta u diskusiju o intimnim stvarima i postepeno izlaganje djeteta određenim seksualnim sadržajima kako bi se smanjio otpor ili rezervisan stav o seksu. Dijete takođe može biti uvučeno u proizvodnju dječije pornografije slanjem kompromitirajućih ličnih fotografija uz pomoć digitalne kamere, web-kamere ili kamere sa telefona, što daje sredstvo onome ko vrbuje dijete da kroz strah kontroliše dijete. Kada se dogovori i fizički sastanak dijete može biti i seksualno zlostavljano ili mu može biti nanesena šteta.“

157. Pregovarači smatraju da jednostavan razgovor sa djetetom, iako kao dio pripreme djeteta za seksualnu zloupotrebu, samo po sebi nije dovoljno za pokretanje krivične odgovornosti. Potreban je još jedan elemenat. Član 23. stoga, traži od Država potpisnica da kriminaliziraju „namjeru odrasle osobe da se sastane sa djetetom koje još nije doseglo uzrast naveden u primjeni člana 18. stav 2, radi izvršenja bilo kog krivičnog djela određenog u skladu sa članom 18. stav 1.a. ili članom 20. stav 1.a, protiv njega ili nje. Tako odnos-uspostavljanje kontakta mora biti praćen i prijedlogom za susret sa djetetom.

158. Svi elementi krivičnog djela moraju biti izvršeni sa namjerom. Sem toga, „namjera“ prijedloga da se vidi sa djetetom zbog izvršenja bilo kog specifičnog krivičnog djela treba da bude utvrđena prije nego se pokrene krivična odgovornost.

159. Krivično djelo može biti počinjeno samo „preko korištenja informacionih i komunikacionih tehnologija“. Drugi oblici vrbovanja preko stvarnih kontakata ili drugačije ali ne putem elektronske komunikacije ne spadaju u obim ovih odredbi. U smislu posebne opasnosti povezane sa korištenjem ovih tehnologija zbog poteškoća u njihovom praćenju, pregovarači su željeli da se usresrede isključivo na odredbu o najopasnijoj metodi vrbovanja djece preko interneta i korištenjem mobilnih telefona kojima danas čak i veoma mala djeca imaju pristup.

160. Sem elemenata gore navedenih, krivično djelo je kompletno ako je prijedlog odrasle osobe da se sretne sa djetetom „praćen materijalnim radnjama koje vode ka ovom sastanku.“ Ovo zahtijeva konkretne radnje, kao što je, naprimjer, činjenica da izvršilac dodje na mjesto dogovorenog sastanka.

2. Kao što smo se podsjetili u „Objašnjenju“ sa upućivanjem na član 23. Konvencije (&156), koncept „online zavođenja“ jeste dio prakse koja se zajednički naziva „vrbovanje“ i pokriva zabrinjavajuću pojavu u usponu da su djeca seksualno povrijeđena od strane odraslih sa kojima su se ona prvobitno susreli u sajber prostoru. Iako čin vrbovanja nije nova taktika, činjenica da se to može odvijati online nudi prekršiteljima nove mogućnosti traženja djece na brži i anonimniji način i u većem broju.
3. Odrasla osoba može biti krivično odgovorna prema članu 23. ako on/ona predloži sastanak sa djetetom preko informaciono-komunikacionih tehnologija. Osnovi faktor za pokretanje krivične odgovornosti jeste da prijedlog prati i materijalni čin koji vodi ka sastanku. Na primjer, odraslo lice koje dolazi na mjesto sastanka jeste nešto što se može smatrati materijalnom radnjom (&160).
4. Oni koji su radili na Konvenciji svjesno su izabrali da ograniče obim člana 23. Na situacije gdje namjeran prijedlog odraslog lica da se sastane sa djetetom ca ciljem seksualne zloupotrebe njega ili nje upućen posredstvom informaciono-

komunikacionih tehnologija, a praćen je i materijalnim djelom koji upućuje na sastanak. Međutim, u porastu je priznanje da seksualni delikt nad djecom može biti počinjen isključivo online. U takvim slučajevima, po definiciji, nema materijalnih činjenja koja vode ka ličnom sastanku i na taj način ovakva situacija ne može biti procesuirana u skladu sa članom 23.

5. U ovom kontekstu, Komitet Lanzarote konvencije (u daljem tekstu „Lanzarote konvencija“), se složio da treba preispitati u kom obimu se primjenjuje član 23. Sem toga, dogovoreno je da, uvažavajući izazove koje su se pojavili sa gore pomenutom novonastalom situacijom, treba izraditi neku vrstu smjernica Državama potpisnicama koje žele da idu i dalje izvan člana 23.
6. Cilj ovog mišljenja jeste dvostruk:
  - (a) podsjetiti se na uslove iz člana 23. i njegovo područje primjene i
  - (b) uputiti smjernice onim stranama koje bi željele da idu i dalje izvan uslova i područja primjene člana 23.

Sadržaj člana 23

7. Da se osigura usklađenost sa članom 23., Države potpisnice moraju kriminalizovati prijedlog koji odraslo lice s namjerom uputi želeći da se sastane sa djetetom sa ciljem izvršenja krivičnog djela iz člana 18&1.a. (Uključivanje u seksualne radnje sa djetetom) i 20&1.a (Proizvodnja dječije pornografije). Konkretni koraci koje preduzima odrasla osoba da se lično sretne sa djetetom predstavljaju bitan element krivičnog djela.
8. Razumijevanje izraza „prijedlog s namjerom“ jeste od najveće važnosti za cjelokupnu primjenu člana 23. Oni koji su radili na izradi Konvencije slažu se da jednostavan razgovor s djetetom o seksu, iako kao dio pripreme djeteta za seksualno zlostavljanje, [je] sam po sebi nedovoljan da se snositi krivična odgovornost (&157. iz Objašnjenja).
9. Vrbovanje djece online može se postići preko „ekran-na-ekran“ neobaveznim razgovorom ili komunikacijom preko webkamere. U obadva slučaja, proces vrbovanja može se ostvariti preko korištenja aplikacija mobilnog telefona. Početni kontakt između djeteta i odrasle osobe može se ostvariti u raznom online okruženju, kao što su platforme za društveno umrežavanje i online igrice. Na taj način, nije neophodno da se odrasla osoba sretne sa djetetom lično da bi nju ili njega seksualno zlostavljala.
10. Uz pomoć online komunikacije, odraslo lice, iako nije fizički prisutno, može uzrokovati da dijete bude svjedok, gleda ili učestvuje u proizvodnji dječije pornografije. Ovaj materijal ne mora samo da gleda prekršitelj nego može takođe da cirkuliše i online. Jednom kada je u cirkulaciji online, takav materijal je veoma teško skinuti na koji način se stvara dalje i dugotrajno zlostavljanje i nanošenje štete djetetu.

Relevantnost drugih odredbi Lanzarote konvencije

11. Nije samo član 23. odredba na koju se treba oslanjati kod kriminalizacije seksualnog zlostavljanja koje je ostalo samo online.
  - Ako je manipulacija od strane odrasle osobe ostala online i imala je za posljedicu da odrasla osoba uspije namami dijete da čini radnje kao što je

dijeljenje seksualno eksplicitnih fotografija ili izvođenje seksualne predstave ispred web kamere, odrasla osoba može biti optužena za krivično djelo utvrđeno članom 20&1.a. (Proizvodnja dječije pornografije).

- Ako manipulacija djetetom nije ograničena na proizvodnju dječije pornografije, odrasla osoba može biti optužena po podparagrafu ili cjelokupnom članu 20. (proizvodnja, nuđenje ili stavljanje na raspolaganje, distribuiranje ili prenošenje, pribavljanje i posjedovanje dječije pornografije, svjesno omogućavanje pristupa dječijoj pornografiji).
12. Sem toga, Države potpisnice se podsjećaju da regrutovanje i prisiljavanje djeteta da učestvuje u pornografskim radnjama jeste kriminalizovano prema članu 21. i da namjerno korištenje djeteta u seksualne svrhe, bilo da svjedoči seksualnim aktivnostima i zloupotrebama, iako ne učestvuje, jeste krivično djelo prema članu 22.
  13. Konačno, član 24&2. je takođe relevantan pošto se od Država potpisnica traži da „proglase krivičnim djelima, djela su počinjena s umišljajem, pokušaj, pomaganje ili odobravanje izvršenja bilo kog krivičnog djela ustanovljenog u skladu sa ovom Konvencijom“.

Poteškoće prilikom istrage i procesuiranja vrbovanja online koje je izvan obima i sadržaja člana 23. i smjernice Državama potpisnicama koje žele proširiti aktivnosti izvan člana 23.

14. Države potpisnice treba da razmotre proširenje kriminalizacije online vrbovanja i na slučajeve kada seksualno zlostavljanje nije posljedica sastanka sa djetetom, nego je počinjena online.
15. Kako bi se suprostavili i oduprijeli online vrbovanju, Države potpisnice trebaju osigurati odgovarajuća sredstva i odgovarajuću obuku za nadležne organe vlasti.
16. Tužioci, tijela za provođenje zakona te drugi profesionalci trebaju proći ili nastaviti pohađanje obuka o izazovima procesuiranja slučajeva u kojima je dijete dobrovoljno uključeno virtuelno ili lično u seksualne aktivnosti sa odraslom osobom.
17. Države potpisnice takođe trebaju razmotriti podsticanje organa za porovođenje zakona da sprečavaju izvršenje seksualnih krivičnih djela protiv djece, uključujući i online vrbovanje, putem informacionih i komunikacionih tehnologija.

a. Slučaj anti-pedofil aktivizma

18. Seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece teško je otkriti i može biti predmet pažnje organa za provođenje zakona kada sama žrtva otkrije zlostavljanje ili može biti otkrivena istragom koju provedu nadležne vlasti. U protivnom krivična djela mogu ostati nepoznata i neotkrivena.
19. Kao posljedica, neke osobe, pa čak i neke nevladine organizacije i mediji, uzimaju i mogu uzeti inicijativu da prate i pronalaze navodne seksualne prestupnike izvan granica zakonskih procesa. Države potpisnice moraju osigurati i obeshrabriti ove aktere da ne preuzimaju ulogu tijela za provođenje zakona.

20. Međutim, u nekim specifičnim slučajevima, saradnja između specijalizovanih nevladinih organizacija i tijela za provođenje zakona može biti veoma korisna. Ova saradnja mora striktno biti nadgledana od strane nadležnih organa.

b. Uticaj prekomjerne seksualizacije društva

21. Drugi bitan faktor za online vrbovanje jeste činjenica da djeca imaju utisak da je to prihvatljivo da razmjenjuju/cirkulišu svoje seksualne slike preko društvenih mreža, itd. (tkz. „seksiranje“).
22. Države potpisnice treba podsjetiti da i ako dijete učestvuje u procesu vrbovanja želeći da dijeli sa prekršiteljem svoje eksplicitno seksualne slike, da ovo, ni na koji način, ne mijenja kriminalitet ponašanja odrasle osobe.
23. Najbolji interes djeteta jeste dinamički koncept koji uključuje različita pitanja koja se neprestano proširuju. Sprečavanje vrbovanja online treba da se bazira na razumijevanju neodgovarajuće prirode takvog odnosa (odrasla osoba-dijete-koje nije doseglo zakonsku starosnu granicu za seksualne aktivnosti) prije nego na samom odnosu.
24. Postoji odlučna i snažna potreba za razvijanjem saznanja i kapaciteta djece da žive u digitalnom svijetu. Države potpisnice imaju obavezu da sprečavaju seksualno nasilje nad djecom. Djeca, roditelji i oni koji se brinu o djeci treba da imaju pristup informacijama i savjetodavnim službama o rizicima i opasnostima koje su povezane sa digitalnim svijetom. Mogućnosti, ali i rizici koje pružaju informacione i komunikacione tehnologije trebaju biti uključeni u sve školske nastavne planove i programe.